

Ἐκκλησία καὶ Παράδοση

Τὰ τελευταῖα 40-50 χρόνια ἔχει γίνει στὸν τόπο μας λόγος πολὺς γιὰ τὴν παράδοση. Ἦδη ἡ περίφημη γενιὰ τοῦ '30, ἐπιχειρῶντας νὰ ἀφομοιώσει καὶ νὰ μεταφέρει στὴν ἔμπεριστατη τότε Ἑλλάδα τὸ κίνημα τοῦ μοντερνισμοῦ καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ πρωτοπορία, προσπάθησε νὰ ἐπανασυνδεθεῖ μὲ τὴν «γνήσια» ἑλληνικὴ παράδοση, ὅταν πλέον εἶχε ἀποτύχει παταγωδῶς τὸ ρομαντικὸ ἰδεολόγημα τοῦ νεοκλασικισμοῦ. Οἱ περισσότεροὶ διανοούμενοι τῆς γενιᾶς αὐτῆς συνδύασαν τὶς σύγχρονες εὐρωπαϊκὲς τάσεις μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐντόπιας παράδοσης, ἀποβλέποντας στὴ δημιουργία μιᾶς ἑλληνικῆς ἰθαγένειας στὴν τέχνη καὶ στὴ λογοτεχνία. Ἡ σχέση τους, ὅμως, μὲ τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν Ὁρθοδοξία ἐνίστε ἔφερε τὰ σημάδια μιᾶς ρομαντικῆς καὶ ἰδεαλιστικῆς νοσταλγίας τοῦ θρόλου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς.

Οἱ ρίζες μιᾶς τέτοιας ἀντίληψης γιὰ τὴν παράδοση καὶ τὴν κληρονομιά τοῦ Βυζαντίου βρίσκονται στὶς ἀπαρχῆς τῆς ἴδρυσης τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Ἀλλοτριωμένη καὶ παραζαλισμένη ἡ νεοελληνικὴ κοινωνία ἀπὸ τὴν δουλεία τῆς Τουρκοκρατίας πέρασε ἄκριτα στὸν μεταπρατισμὸ τοῦ νεότευκτου κρατιδίου, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ παράδοση καὶ ἡ πολιτιστικὴ κληρονομιά αὐτοῦ τοῦ τύπου νὰ ἀγνοηθεῖ, νὰ περιφρονηθεῖ, νὰ παραμεριστεῖ ὡς ἐμπόδιο, νὰ ὑποτιμηθεῖ ἢ ἀκόμη καὶ νὰ ἀπορριφθεῖ. Ἔτσι, μὲ ὁδηγὸ τὰ ἰδεολογικὰ προτάγματα τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ μὲ στόχο τὸν ἐξευρωπαϊσμὸ καὶ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τῆς ὑπανάπτυκτης Ἑλλάδας, ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης καὶ τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς τοῦ Βυζαντίου ἀντιμετωπίστηκε τουλάχιστον μὲ σκεπτικισμό. Γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἡ διανόηση τοῦ τόπου μας, ἀλλὰ καὶ ὁ λαός, στεκόταν ἀναποφάσιτος ἐμπρὸς στὸ δῆλημα: Δύση ἢ Ἀνατολή; Ἡ ὅποια ἀπάντηση ἀντὶ νὰ δώσει λύσεις καὶ νὰ ἀνοίξει δρόμους, δημιουργοῦσε πόλωση, φανατισμὸ καὶ ἐσωστρέφεια.

Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερον ἔγιναν πολλὲς ἀπόπειρες, προκειμένου νὰ ἀποκαθαρευθεῖ ἡ νεοελληνικὴ Ὁρθοδοξία ἀπὸ τὶς δυτικὲς ἐπιδράσεις καὶ παραμορφώσεις της. Τονίσθηκε ἡ ἀξία καὶ σημασία τῆς παράδοσης τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς συλλήβδην ἔναντι τῆς Δύσεως στὴν σκέψη, στὴ λογοτεχνία, στὴν τέχνη, στὴν θεολογικὴ νοσοτροπία καὶ στὴν καθημερινὴ ζωὴ. Οἱ προσπάθειες αὐτὲς

συνετέλεσαν, κατά κάποιο τρόπο, και στην εμφάνιση της θεολογικής αναγέννησης στην Ελλάδα – αν και το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως σε άλλες συνθήκες – ή όποια έδωσε τους εύχymους καρπούς της ήδη κατά την δεκαετία του '60. Έπιπλέον, τέθηκε πρὸς συζήτηση και τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἑλληνικότητας σὲ σχέση μετὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση, θέμα τὸ ὁποῖο ἔξακολουθεῖ ποικιλοτρόπως νὰ μᾶς ἀπασχολεῖ και σήμερα. Ἡ ἰδεολογική αὐτὴ προσπάθεια τῆς στροφῆς πρὸς τὴν παράδοση εἶχε και θετικά ἀλλὰ και ἀρνητικά ἀποτελέσματα.

Ἡ στροφή πρὸς τὴν πατερική θεολογία, ἡ ἀνάδειξη τοῦ κοινοτικοῦ και εὐχαριστιακοῦ ἤθους τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὀρθόδοξη θεολογική αὐτοσυνειδησία, ἡ ἀναγέννηση τοῦ μοναχισμοῦ, ἡ ἐπανέυρεση τῆς λεγόμενης βυζαντινῆς τεχντροπίας και ἑκκλησιαστικῆς εἰκονογραφίας ἐγγράφονται στίς θετικές συνέπειες αὐτοῦ τοῦ κινήματος για ἐπάνοδο στην παράδοση. Παράλληλα, ἕνα ρεῦμα τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς Ὁρθοδοξίας, ἐμμένοντας στην ἀπαρέγκλιτη τήρηση τῆς παράδοσης, χωρὶς νὰ λαμβάνει ὑπόψη τίς ἀλλαγές πὸν ἔχουν συμβεῖ, διαμόρφωσε μία νοστροπία, ἡ ὁποία παγιδεύει και ἐγκλωβίζει σὲ μίαν ἄγρηνη ἰδεολογική ἀντίθεση πρὸς τὴ Δύση και τίς ποικίλες ἐκφράσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ ἡ παράδοση δὲν εἶναι ἕνα λεωφορεῖο πὸν μᾶς πάει κατευθεῖαν στὸν παράδεισο. Για νὰ εἶναι διαρκῶς ζωντανή πρέπει νὰ εἶναι ἀνοικτὴ και προσαρμοστική, νὰ διαλέγεται και νὰ προσλαμβάνει τὰ νέα δεδομένα τοῦ πολιτισμοῦ σὲ οἰκουμενική βάση. Ὁ δυτικός πολιτισμός, πέρα ἀπὸ τὴν ἄκομψη και ἄκριτη ἀπομίμησή του, θὰ μπορούσε νὰ δώσει πολλὰ δημιουργικά στοιχεῖα στὸν Νέο Ἑλληνισμό. Για νὰ γίνει, ὅμως, αὐτὸ μετὴ πρωτότυπο και δημιουργικό τρόπο, χρειάζεται μία συνειδητὴ πολιτιστικὴ ταυτότητα. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται και τὸ πρόβλημα τῆς ἰδιοπροσωπίας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ ὡς ἀδυναμία κριτικῆς και δημιουργικῆς ἀφομοίωσης τοῦ ξένου πολιτισμοῦ.

Για ἄλλη μὴ φορά βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ σταυροδρόμι. Θὰ ἀξιοποιήσουμε τὴν παράδοσή μας, διακονώντας τὸν ἐμπερίστατο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας ἢ θὰ ἀποκλειστοῦμε στην ἀντάρεση ἐσωστρέφειά μας, ἐνῶ θὰ συμμετέχουμε μετὴ τὸν μεταπρατικό μας τρόπο στὰ οἰκονομικά, πολιτιστικά και τεχνολογικά ὀφέλη, τὰ ὁποῖα ἀντλοῦμε ἀπὸ τὴν Δύση;

Ὁ ἄλλος δρόμος, ὁ πιὸ δύσκολος ἴσως, ἀπαιτεῖ πολὺ περισσότερα. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχήν τρόπος μετὴ τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία πορεύεται στην ἱστορία και κατευθύνεται πρὸς τὰ ἔσχατα. Εἶναι ὁ τρόπος τῆς πρόσληψης, κριτικῆς ἀφομοίωσης και μεταμόρφωσης. Εἶναι τὸ ἀνοιγμα πρὸς τὸν πολιτισμό, ὁ δημιουργικός διάλογος μετὴ τὸν κόσμο, μετὰ τὰ σύγχρονα ρεύματα τῆς σκέψης και τῆς τέχνης, μετ

την τεχνολογία, τις θετικές επιστήμες αλλά και η ένασχόληση και τὸ ἐνδιαφέρον για τὰ προβλήματα και τις πληγές τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Θὰ ἦταν προτιμότερο ἀντὶ γιὰ μία αὐτόνομη και στεγανὴ ἔννοια τῆς παράδοσης νὰ κάνουμε λόγο για τὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία, μολοντὶ ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά, ζεῖ στὸ ἐκάστοτε παρὸν και διαρκῶς κινεῖται, προλαμβάνει και προγεύεται τὴν πληρότητα τοῦ μέλλοντος. Αὐτονομημένη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἡ παράδοση μπορεῖ νὰ ἀπολιθώνεται σὲ ἕνα μὀρφωμα τοῦ παρελθόντος, νὰ ἐκτρέπεται σὲ μίαν ἀνιστόρητη ἰδεολογικὴ κατασκευή και νὰ ἀποβαίνει τροχοπέδη για τὴν ἴδια τὴ ζωὴ.

Εὐθὺς ἐξαρχῆς θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ καταβολῆς τῆς στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας, δὲν λειτούργησε ὡς σέκτα ἢ γκέτο, δὲν πῆρε θέση ἀπέναντι στὴν κοινωνία και στὸν πολιτισμὸ. Σὲ ἀνοικτὸ διάλογο μὲ τὸν κόσμο, ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία προσέλαβε και δημιουργικὰ ἀφομοίωσε τὴν περιρρέουσα πολιτιστικὴ κληρονομία τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς οἰκουμένης. Μὲ γνώμονα τὰ ἀμετάβλητα θεολογικὰ και ὑπαρξιακά τῆς κριτήρια, ἡ Ἐκκλησία προσλάμβανε διαρκῶς τὸν κόσμο και τὴν ἱστορία. Ἀνάλογα μὲ τις κατὰ τόπους πολιτιστικὲς συνθήκες, προσάρμοζε τὴν πορεία τῆς μέσα στὴν ἱστορία, ἔτσι ὡστε ἡ ζωὴ τῆς, ἡ ζωντανὴ παράδοσή τῆς νὰ δημιουργεῖ πολιτισμὸ. Τὸ Βυζάντιο, πέρα ἀπὸ τις ἀπλουστευμένες θετικὲς ἢ ἀρνητικὲς ἀποτιμήσεις, ὑπῆρξε πρῶτιστα ἡ πολιτισμικὴ ἔκφραση τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή ὁ πολιτισμὸς ποὺ διαμορφώθηκε και ἐνυλῶθηκε σὲ συγκεκριμένα μνημεῖα λόγου και τέχνης ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Μελετώντας τὴ θεολογία, τὴ φιλοσοφία, τὴν ποίηση, τὸ δίκαιο και τοὺς θεσμούς, τις ἐπιστήμες, τὴ μουσικὴ, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ, τὴν εἰκονογραφία, τὴν ὑμνολογία, τὴν ὑφαντικὴ, τὴν πολιτικὴ σκέψη και πόσα ἀκόμη τῶν βυζαντινῶν, βρισκόμαστε ἐμπρὸς σὲ ἕνα κόσμο ἀνοικτὸ στὶς ἀλλαγές και στὶς ἐξελίξεις, ὁ ὁποῖος ἀνανεωνόταν διαρκῶς. Πολλές φορές ἡ πρόοδος και ἡ προσαρμογὴ γινόταν μὲ δραματικὸ τρόπο, γινόταν ὁμως ἐξάπαντος. Κι αὐτὸ, γιατί ἡ παράδοση δὲν ὑπῆρξε ποτὲ στατικὴ ἢ ἀνελαστικὴ, χωρὶς, βέβαια, ἡ Ἐκκλησία νὰ ταυτίζεται μὲ κανένα ἱστορικὸ σχῆμα λόγω τῆς ἐσχολογικῆς τῆς ὑπόστασης. Ἡ μελέτη, λοιπὸν, τῆς παράδοσης μᾶς ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ὑπερβῶμε ὁποιαδήποτε φοβία ἀπέναντι στὸν σύγχρονο κόσμο και νὰ ἀνοίξουμε ἐπιτέλους ἕναν γόνιμο και δημιουργικὸ διάλογο μαζί του.

Σταῦρος Γιαγκάζογλου